

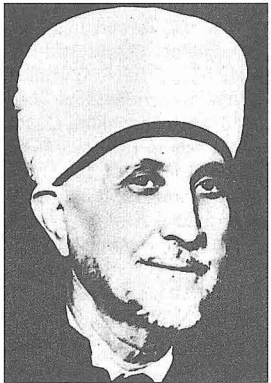
HAKSES, Ali Rıza
(1892-1983)

Türkiye Cumhuriyeti'nin
dokuzuncu
Diyamet İşleri başkanı.

Saracıklı Osman Efendi'nin oğlu olup nüfus kaydına göre Samsun'da, kaynakların verdiği bilgilere göre ise Kayseri Saracık'ta doğdu. İlk tahsilini ve hâfızlığını küçük yaşta gittiği İstanbul Üsküdar'da yaptı. Kırâat-i aşere ve takrîb dersleri aldı. Ardından Vanlı Hâfız Zekeriyâ Efendi'nin ders halkasına katıldı. Daha sonra Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye medresesinin âfî kısmını bitirdi. Ruûs imtihanını kazanaarak girdiği Medresetü'l-mütehassısın'ın fıkıh ve usûl-i fıkıh şubesinden 1921 yılında mezun oldu; aynı zamanda dersîamlığa da hak kazandı.

Ali Rıza Efendi, memuriyet hayatına Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde hâfız-ı kütüb olarak başladı ve burada uzun süre çalıştı (1908-1936). Bu sırada dersîamlık da yapan Hakses (1926-1936) ardından sırasıyla Kadıköy (1936-1938) ve Muğla (1938-1948) müftülüğü, Ege bölgesi gezici vaizliği (1948-1951) ve Fatih müftülüğü (1951-1954) görevlerinde bulundu.

Son görevinden emekliye ayrılan Hakses uzun bir aradan sonra Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine ve kurul başkanlığına (1966), İbrahim Bedrettin Elmalı'dan sonra da Diyanet İşleri Başkanlığı'na (25 Ekim 1966) tayin edildi. Bu görevinden de yaş haddi sebebiyle emekliye ayrıldıktan sonra (15 Ocak 1968) ömrünün sonuna kadar vaaz ve irşada devam etti. 5 Kasım 1983'te İstanbul'da vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Ali Rıza
Hakses

BİBLİYOGRAFYA :

Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'nde bulunan özlük dosyası; "Ali Rıza Hakses", *Diyanet İşleri Başkanlığı Biyografik Teşkilat Albümü: 1924-1989*, Ankara 1989, s. 24; Osman Yüksel Serdengeçti, "Son Üç Reis", *Millî Gazete*, İstanbul 18 Haziran 1973, s. 3; Orhan Balcı, "Diyanet İşleri Başkanlarımız", *Diyanet Gazetesi*, sy. 336, Ankara 1987, s. 15, 17; "Hakses", *TA*, XVIII, 337-338.

VELİ ERTAN

HAKSIZ FİİL

Hukuka aykırı olarak
bir kimsenin
şahsına veya mal varlığına
zarar veren fiil.

Borcun en önemli kaynaklarından biri olan haksız fiiller hukuk sistemlerinde iki farklı şekilde ele alınmıştır. Mücerred metoda göre tedvin edilmiş sistemlerde haksız fiiller bir bütün olarak düşünülmüş ve hepsine ait ortak esaslar aynı başlık altında incelenmiş, farklı hükümler taşıyan haksız fiil türleri ayrıca ele alınmıştır. Çağımızda Kara Avrupası ve bunun etkisinde kalan hukuk sistemleri bu metodu benimsemiştir. Meseleci (kazüistik) metodu takip eden hukuk sistemlerinde ise haksız fiiller teker teker ele alınmış ve münferit bölümlerde sadece o haksız fiille ilgili esaslar incelenmiştir. İslâm hukuku bu ikinci grupta yer alır. Fıkıh kitaplarında haksız fiillerin muâmelât ve ukûbat bölümlerinin çeşitli kısımlarında yer alması da bunu gösterir. Geçmişte Roma hukuku, günümüzde İngiliz hukuku da haksız fiilleri meseleci metoda göre düzenlemiştir. İngiliz hukukunda haksız fiil hukukundan (law of tort) değil haksız fiiller hukukundan (law of torts) bahsedilir.

İslâm hukukunun klasik dönem literatüründe meseleci metotla tedvin edilmiş olmasının kaçınılmaz sonucu olarak bütün haksız fiilleri içine alan ortak bir terim mevcut değildir. Klasik kaynaklarda genel bir terim mahiyetini almamakla birlikte haksız fiilleri ifade etmek üzere "cinayet, cürüm, cerime" kelimeleri kullanılmış, özellikle cinayet terimi zaman içinde oldukça geniş bir kapsam kazanmıştır. "Cinâyâtü'l-hayvânât", hayvanların kişiye ve mala yönelik zararlı fiillerini ifade etmektedir. Aynı anlamda olmak üzere "itlâf" terimi de yaygın bir kullanım sahiptir. Çağımızda Arapça olarak kaleme alınan İslâm hukuku eserlerinde Batı hukukunun etkisiyle haksız fiil anlamında "el-fi'lü'd-dâr, el-amel gayrû'l-

meşrû', el-a'mâl gayrû'l-mubâha" gibi tabirler kullanılmaktadır. Fiilî tasarrufların en geniş bölümünü haksız fiiller oluşturduğundan fiilî tasarruf (et-tasarrufâtü'l-fi'liyye) teriminin haksız fiil anlamında kullanıldığı da olmuştur.

Haksız fiiller meseleci metot içinde ele alınırken yine de bütün haksız fiillere has esaslar zamanla ortaya çıkmaya başlamış ve bunlar "el-eşbâh ve'n-nezârî", "el-furûk", "el-kavâid" türündeki eserlerde toplanmıştır. "Zarar izâle olunur" (*Mecelle*, md. 20); "Mübâşir müteammid olmasa da zâmin olur" (*a.g.e.*, md. 92); "Mütesebbib müteammid olmadıkça zâmin olmaz" (*a.g.e.*, md. 93); "Bilâ sebebi meşrû birinin malını bir kimsenin ahzeylemesi câiz olmaz" (*a.g.e.*, md. 97) gibi küllî kaideler bunlardandır.

İslâm hukukunda akdî sorumluluk ve haksız fiil sorumluluğu ayırımına benzer bir ayırım "damânü'l-akd" ve "damânü'l-itlâf" veya "damânü't-tasarrufâtü'l-fi'liyye" şeklinde yapılmıştır. Ancak bu ayırmada bugünkü hukukta da olduğu gibi tedâhüllerin bulunduğunu, zarar verici fiillerin hem akdî sorumluluk hem de haksız fiil sorumluluğu çerçevesinde ele alınabileceğini unutmamak gerekir.

Bazı İslâm hukukçuları haksız fiil sorumluluğunun üç sebepten biriyle doğabileceğini, dolayısıyla bu tür sorumluluğun kaynağının üç olduğunu söylerler. 1. Mübâşere: Bir şahsa veya mala doğrudan bir fiille zarar verme. 2. Tesebbüb: Kusura davranışıyla bir zararın meydana gelmesine sebep olma. 3. Haksız ziyedlik. İslâm hukukçuları ilk iki tür itlâf sorumluluğu, üçüncüsünü de gasp sorumluluğu çerçevesinde değerlendirmişler, veda veya âriyet olarak alınan malın talep olduğu halde iade edilmemesini de bu son grup içinde mütalaa etmişlerdir.

Haksız fiilleri şahsa yönelik ve mala yönelik haksız fiiller şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Şahsa yönelik olanlar klasik fıkıh kitaplarının ceza hukuku (ukûbat) bölümünde yer alır. Bu tür haksız fiillerden cana ve vücut bütünlüğüne yönelik olanlar eğer kasten yapılmışsa, diğer unsurların da gerçekleşmesi şartıyla, suçlu işlediği fiilin misliyle yani kısasla cezalandırılır. Bu durumda ceza tam misliyle verilmiş bulunduğundan fâilin ayrıca hukukî sorumluluğu cihetine gidilmemiştir. Suçun unsurlarında eksiklik olması veya mağdurun yahut yakınlarının kısıstan vazgeçmesi durumunda diyeti ödenmesi söz konusu olur. Diyeti bazı bakımlardan ceza olarak kabul etmek